

Művek és alkotók

A *Régi Magyar Kódexek* sorozat köteteinek munkálatai, a kritikai kiadással együtt járó filológiai aprómunka – a különféle forrásokból fellelhető adatokkal együtt – lehetővé tették, hogy a kéziratokon kívül azok létrehozóiról is képet alkothassunk.

Birk-kódex – Váci Pál

A Birk-kódex (1474) lapjain Szent Ágoston reguláinak és a domonkosok konstitúcióinak magyar fordítása olvasható piszkozatban. A kéziratot Váci Pál készítette a szerzetesi megújulás szellemében a Nyulak szigeti (ma Margitsziget) domonkos apácák számára. Váci Pál a bécsi és a heidelbergi egyetemen tanult bölcsészettudományokat, majd hittudományból is megszerezte a magiszteri fokozatot. Bécsben lépett a Domonkos-rendbe, s mindvégig a rendi megújulás, az obszervancia elkötelezettje volt. A tudós, szuverén, az újtásra nyitott szerzetes képét a kézirat is alátámasztja: az egyetemi könyvírás gyakorlatban szokásos, szövegek gyors lejegyzésére alkalmas írástípust használ; néhány olyan egyéni betűjele van, amelyre más magyar kéziratokból nincs példa; javításai azt mutatják, hogy elfogadja az éppen folyó nyelvi változásokat; a kézirat interpunkciós rendszerével pedig európai mintákat követ.

Birk-kódex, f. 1v

Döbrentei-kódex – Halábori Dobos Bertalan

A Döbrentei-kódex (1508) egy teljes egyházi évre szóló miscelaneumot, leckéket és evangéliumokat (is) tartalmaz. Halábori Dobos Bertalan, a scriptor egy oklevél tanúsága szerint egri egyházmegye papként tevékenykedett. A gyakorló lelképásztor igyekezete, hogy közelebb hozza hallgatóságához a szentírási szövegeket, a kéziratból is kiviláglik: a többi korabeli fordítás ellenében ez a kódex a mindennapokhoz köthető népies képeket, kifejezéseket használ: „Tahát *ispánnak* [= Pilátus] vitézi vevén Jézust a *pitvarban*”; „a búzát kedég gyöhétek én *szuszokomba*”; stb., továbbá helyenként bizonyos bennfentes jólértesültséget mutató megjegyzések egészítik ki a szöveget: „És íme te rokond Ölsébet ű es ű vénségében (*hatvan esztendő*)s fiat fogadot”; „És íme egy asszonyember (*szent Veronika*) kit vérhas tart vala...” stb. Ezekkel az interlineáris betoldásokkal a scriptor nyilvánvalóan a bibliai szövegek aktualizálására, színesítésére törekszik, hogy hatásosabbá tegye prédikációit.

Döbrentei-kódex, p. 230

Kulcsár-kódex – Pápai Pál

A Kulcsár-kódex (1539) elnevezésű psalterium másolója, Pápai Pál rendi tisztségeket is viselő ferences szerzetes volt. A rendtörténetből kiderül, hogy a kódex készítése idején már idős szerzetes lehetett. Erre a kéziratának bizonyos sajátosságai is utalnak. Többször bezavarodik a zsolnárszámozásba, van olyan zsolnárszám, amit kétszer is bemásol, talán abban a hiszemben, hogy másikat írt le. Az iniciálék utólagos beírásakor sokszor téveszt, és gyakran lefelejt szóvégi betűket is. A latin szöveget láthatóan tiszteli: a zsolnárok latin incipitjeit ünneplésebb betűtípussal, rubrummal írja, ugyanakkor hibázásai azt mutatják, hogy latin tudása eléggé bizonytalan. Többször rögzít beszélt nyelvi alakokat. Írása nyugodt, szellős, iniciálék cizelláltak, derűsek. Mindezek egy megbízható egyenletességgel dolgozó, nem túlságosan magas intellektusú, de harmonikus egyéniségű, feledékenységére kissé hajlamos scriptor képét rajzolják ki.

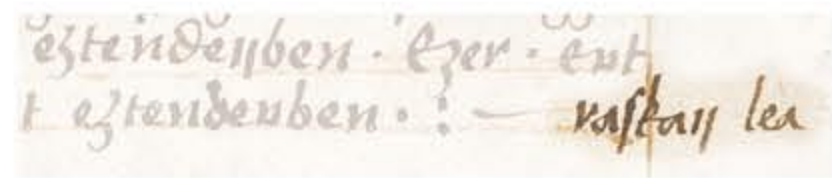
Kulcsár-kódex, p. 119

Margit-legenda, Példák Könyve, Cornides-kódex, Domonkos-kódex, Horvát-kódex – Ráskay Lea

Az arisztokrata származású Ráskay Lea, a Nyulak szigeti domonkos kolostor könyvtárosa 1510 és 1522 között készítette a rendi megújulást támogató kéziratait. Kódexeinek kolofonjai azt mutatják, hogy élénken érdeklődött az országos ügyek iránt: kommentálja a Dózsa-féle parasztháborút, hírt ad a bácsi országgyűlésről, a nádor haláláról stb. Ráskay figyelemre méltó íráskultúrájú, puritán scriptor, aki hangjelölésében koránál jóval archaikusabb megoldásokat követ, ezek alkalmazásában konzekvens, kevésbé hat rá a másolandó szövegek helyesírása. Hibajavításából részben német kontaktushatás rajzolódik ki (különösen jól látszik ez a zöngés-zöngétlen mássalhangzókkal kapcsolatos bizonytalanságiban), részben az is kivehető belőlük, hogy a másolás mellett olykor kompilált is. Ráskay Lea a Nyulak szigeti domonkos scriptorium meghatározó egyénisége is: íráskultúrája alapján kimutatható egy szigeti másoló műhely.

Cornides-kódex, f.130v

Ráskay Lea neve, Cornides-kódex, f. 184v

Érsekújvári Kódex, Thewrewk-kódex – Sövényházi Márta

Sövényházi Márta szintén a Nyulak szigeti domonkos kolostorban dolgozott, nevét 1530 januárjában örökítette meg az Érsekújvári Kódexben. Feltehetően ő örökölte meg Ráskay Leától a könyvtárosi tisztelet a kolostorban, egyéniségük és scriptori elveik azonban kéziratik tanúságai alapján meglehetősen különbözhetnek. Sövényházi többféle írástípust is alkalmaz munkája során, ennek kiválasztásában a szöveg presztízse is szerepet játszik, betűformái változatosak. A másolandó szöveg helyesírásai sajátosságai erősen befolyásolják, kiforrott saját helyesírásai rendszere nincs, ilyen értelemben nem nevezhető konzekvens másolóknak. Viszont fejlett szépérzékkel rendelkezik. Szövegtagolását kevésbé grammatikai, sokkal inkább esztétikai szempontok vezérik. Iniciálék, színesek, ötletesek, többször aranyozottak is. A magyar kódexek között egyedülállóan figurális ábrázolásból álló miniatúraciklust készített a passióhoz. Kolofonjainak nagy részében amiatt mentegetőzik, hogy kéziratát nem találja elég szépnek (*Ne gondold vele, ha nem szépen írtam; bizony igen siettem vele*).

Érsekújvári Kódex, f. 80r (részlet)

Érsekújvári Kódex, f. 154v (részlet)

Érsekújvári Kódex, f. 271v